

Troost 1

Als licht in donkere tijden

Maieutiek najaar 2022
Petra Bolhuis
M.m.v. Gradus van Florestein

1

Inhoud

1. Welke vormen van leed vragen om troost? Hoe ziet troost er uit? Een korte inventarisatie.
2. Stoïcijnen. Troost door acceptatie van het lot. Cicero en Montaigne bieden twee verschillende manieren om het stoïcisme vorm te geven.
3. Job. Als het kwaad goede mensen treft. De wereld/God is onrechtvaardig, mensen zoeken rechtvaardigheid.
4. Job. De moderne lezing door Neiman en Safranski
5. Getuigen. Getuige zijn en je niet afwenden schept verantwoordelijkheid
6. Havel, werk aan de wereld. Het probleem van doel en middelen.
7. Rilke, troost in de weg en de eenheid tussen leven en dood.
8. Levinas, het gelaat van de ander en het kunnen blijven bij de ander in zijn of haar pijn.
9. Kunst, poëzie en troost zonder woorden.
10. Epiloog.

Maieutiek- Troost 2022-2

2

Het boek en de schrijver

- Michael Ignatieff (Toronto, 1947) is professor, schrijver en politicus.
- Hij heeft geschreven over zijn uit Rusland gevluchte voorouders*, zijn moeder was Canadees.
- Hij was minister president en leider van de Canadese liberale partij. Was rector van de Centraal Europese Universiteit (CEU) in Budapest.
- Is nu schrijver en spreker en werkzaam als hoogleraar aan de CEU in Wenen.

* *Russisch familiealbum*. Amsterdam, Cossee, 2001.

Maieutiek- Troost 2022-2

3

Troost

- Het Engelse 'Solace' uit de oorspronkelijke titel is een wat ouderwets woord en heeft vaak een religieuze of spirituele connotatie. Verder gebruikt Ignatieff *to console*, dat vnl. gebruikt wordt in relatie tot een groot verlies en *to comfort*, dat wordt gebruikt als iemand probeert om een ander zich beter te laten voelen en dat kan ook fysiek of praktisch van aard zijn.
- Troost is een lastig begrip omdat, intentioneel ondersteunend, ook zwakker kan maken.

Maieutiek- Troost 2022-2

4

Filosofie en lijden

- In deze cursus nemen we het boek van Ignatieff als leidraad. We zien een aantal filosofische houdingen die zich bezig houden met waar het de filosofie ooit om ging: omgaan met of opheffen van lijden.
- Pierre Hadot schrijft erover en zegt dat de filosofie manieren zoekt om te gaan met het lijden.
- Alain de Botton noemt filosofie dan ook therapie.
- We zijn ook op het gebied van troost meer gespecialiseerd geraakt.

Maieutiek- Troost 2022-2

5

Welk lijden laat ons de behoefte aan troost voelen?

- Het concept lijden komt -evenals kwaad en geweten- pas laat tot stand in de menselijke omgang met de wereld. De natuur is wat het is en wanneer mensen vooral deel van de natuur zijn is er nauwelijks bewustzijn dat het ook anders kan.
- Lijden begint in de klassieke filosofie een item te worden wanneer mensen greep krijgen op hun werkelijkheid en gedachten kunnen formuleren als; 'wie weet kan het ook anders'.

Maieutiek- Troost 2022-2

6

Situaties of gebeurtenissen die troost vragen

Afscheid en verlies roepen vaak de behoefte aan troost op:

- Afscheid van het leven moeten nemen,
- Afscheid nemen van een ander,
- Afscheid achteraf; je wist niet dat dit de laatste keer was dat...
- Afscheid van verwachtingen,
- Afscheid van denkbeelden,
- Afscheid van plaatsen en toestanden,
- Verlies van comfort, gezondheid, liefde of mensen,
- Onzekerheid en angst voor verlies of afscheid.

Maieutieek-Troost 2022-2

7

Tragische keuzes (Nussbaum)

- We zijn verbonden aan het vergankelijke en we zijn zelf vergankelijk, dat brengt verlies mee waarbij de behoefte aan troost ontstaat.
- We houden van of willen zaken of toestanden die elkaar uitsluiten, als we het één kiezen ervaren we verlies van het andere dat daardoor niet meer mogelijk is.
- We laten ons leiden door passies en de gevolgen daarvan zijn soms zodanig dat we behoefte aan troost ervaren.

Maieutieek-Troost 2022-2

8

Vergankelijkheid (Sonan Geshe Gyaltsen)

- De Tibetaanse monnik Sonan Gyaltsen zegt er zijn twee soorten vergankelijkheid:
- **Grove vergankelijkheid** zoals ons sterven, maar ook het vergaan van dingen, alles is vergankelijk ook sterren,
- **Subtiele vergankelijkheid** waarbij we voortdurend in verandering zijn en er geen twee momenten zijn waarop we hetzelfde zijn. (Heraclitus Panta Rhei)

Maieutieek-Troost 2022-2

9

Het verlies van belangrijke anderen (Yalom)

- Dit verlies geldt zowel voor degene die sterft als voor degene die achterblijft.
- De pijn van het afscheid geeft de waarde aan van de relatie die was.
- Wij worden in de steek gelaten of laten de ander in de steek; laten we onze respectievelijke boosheid of schuldgevoelens hierover onder ogen zien, dan zijn we toegankelijker voor troost.
- Wij dienen dit verlies alleen te dragen; het besef dat dit vroeg of laat voor iedereen geldt, kan ons troosten.
- Het verdriet over onze vergankelijkheid wordt verzacht indien we veel verbintenissen zijn aangegaan.

Maieutieek-Troost 2022-2

10

Filosofie en vergankelijkheid

- Vanaf het begin is de spanning tussen het **er-zijn** en **de vergankelijkheid** een item geweest in de klassieke filosofie.
- Er is dan de basisaanname dat er één geheel moet zijn: alles is water, of alles is vuur.
- Dat maakte het nadenken over verandering lastig. Parmenides zegt dan dat beweging schijn is, Heraclitus juist dat alles beweegt.

Maieutieek-Troost 2022-2

11

Het vergankelijke is schijn

- Troost heeft zich lange tijd zowel in de filosofie als in de religie toegespitst op de gedachte dat alles één is. Troost bestond bij de Stoïcijnen en ook bij bepaalde vormen van christendom uit het je voorbereiden op de dood.
- Het gevolg was dat wat troost moest bieden, de aandacht voor de dynamiek van het concrete leven wegdrukte.

Maieutieek-Troost 2022-2

12

Wending naar de wereld

- Aan de andere kant zijn er stromingen in de filosofie -en de wetenschap die daaruit voortkwam- die hun troost geheel en al halen uit de gedachte dat we de wereld zo kunnen veranderen dat het lijden opgeheven wordt.
- Ook hier is een disbalans die, in de troost die het wil bieden, niet alleen alle spiritualiteit en religie opheft, maar ook het reële bestaan van lijden negeert.

Maieutieek- Troost 2022-2

13

Denken in vooruitgang

- Yalom (p52) beschrijft het Amerikaanse imperatief van de opwaartse beweging.
- De gedachte dat het altijd voorwaarts en opwaarts moet gaan maakt dat mensen bang worden voor economische achteruitgang, voor het verlies van fysieke en mentale vermogens. Verandering en dus ook verlies en achteruitgang zijn ervaringen die bij het leven als dynamisch proces horen.

Maieutieek- Troost 2022-2

14

Verskillende oplossingen voor het dragelijker maken van het leven

- Stoïcijnen die het zoeken in hun ratio,
- Het negeren van het lijden of juist het erkennen en getuigen,
- Het werken aan de wereld of je terugtrekken uit de wereld,
- Taal of juist zonder woorden troosten, of troost vinden,
- Manu Keirse schreef '*Vingerafdruk van verdriet*'. Iedereen heeft het, iedereen is uniek. Filosofie over troost biedt een palet, niet de waarheid.

Maieutieek- Troost 2022-2

15